

Policy brief #6, 28.08. 2024

Ультраправі партії та групи в Україні

Сергій Кардаш

ЦПР НАУОА

Юрій Мацієвський

ЦПР НАУОА

Наукова редакція

Юрій Мацієвський

Центр політичних досліджень НАУОА

Острог, 2024

Масові протести 2014 року, а згодом російська війна проти України призвели до радикалізації суспільних настроїв. Водночас вони не призвели до зростання впливу правих політичних партій та груп, що залишаються на периферії політичного спектру. В цій ситуації, Україна відрізняється від більшості Європейських держав, де праві партії посилюють свою присутність в урядах і парламентах. А російський наратив про українських неонацистів не більше ніж міф, який РФ зуміла нав'язати на Заході.

У цьому огляді ми акцентуємо увагу на трьох найбільших ультраправих організаціях – «Свобода», «Національний корпус» та «Правий сектор». Усі вони мають представництво майже у кожному регіоні країни, а також підтримують парамілітарні та культурні рухи, що мають зв'язок із партійними структурами.

Політична партія «Всеукраїнське об'єднання «Свобода» (ВО «Свобода»)

Ця найвпливовіша націоналістична політична партія, організаційно та ідеологічно сформувалася ще на початку 1990-х років. [Членами](#) партії є приблизно 20 тисяч громадян, а партійні організації діють по всій території України.

Найбільший електоральний успіх партія [отримала](#) у 2012 році (10,44% або 2,1 млн голосів), що дозволило сформувати власну фракцію в парламенті України VII скликання. Електоральний успіх «Свободи» дослідники пояснюють добре [розвиненою](#) мережею місцевих організацій та ідеологічним [поворотом](#) праворуч частини центристського електорату після приходу у владу В. Януковича та його проросійської партії Регіонів.

Існує також поширена версія, що у перемозі ВО «Свобода» була прямо зацікавлена тодішня влада, яка намагалася таким чином поляризувати суспільство. Так, згідно з журналістським дослідженням С. Лещенка, у так званій «амбарній книзі» Партії регіонів були [згадки](#) про отримання коштів Всеукраїнським об'єднанням «Свобода». Однак надалі жодних підтверджень автентичності інформації не було, що нашо вухує на думку про сплановану провокацію проти ВО «Свобода».

Ні до, ні після цих виборів, українські праві мали свою фракцію в парламенті, а окремі депутати входили до фракцій інших партій і груп. На останніх парламентських виборах 2019 року «Свобода» брала участь у об'єднаному виборчому списку разом із «Правим сектором» та «Національним корпусом», але не пододала 5% бар'єр.

В той же час ВО «Свобода» зберігає своє представництво на місцевому/регіональному рівнях. Зокрема ідеться про міських голів - наприклад мери таких обласних центрів як Тернопіль, Івано-Франківськ та Хмельницький є висуванцями ВО «Свобода». Загалом у 5 серед 50 найбільших міст України міськими головами є [представники](#) цієї політичної сили. Крім того, ВО «Свобода» має 50 депутатів в 15 [обласних радах](#). Найбільше у Івано-Франківській (16 з 84), Тернопільській (13 з 64), Львівській (12 з 84) та Хмельницькій (10 з 84) областях. Значне представництво у партії також у Київській міській раді – 14 депутатів з 120. Таким чином, політичний вплив ВО «Свободи» обмежується декількома областями західної частини України. При тому, у жодному обласному центрі партія не має одноосібної більшості, хоча і входить до коаліції у Тернопільській, Рівненській, Волинській, Івано-Франківській обласних радах.

Завдяки участі спочатку в Революції гідності, а потім, що важливіше, в добровольчому русі спротиву російській агресії, представники ВО «Свобода», які і інших крайніх правих груп, знайшли собі законне місце у суспільному порядку денному. Зокрема, з початком російської агресії на Сході України та в Криму члени партії сформували військове об'єднання "Легіон Свободи" та беруть участь у війні. Також з партійців та прихильників був [сформований](#) батальйон особливого призначення "Січ". Загалом, на кінець 2022 року за словами голови партії О. Тягнибока, близько двох тисяч членів ВО «Свобода» [воювали](#) у складі різних підрозділів Сил оборони. Крім того, ВО «Свобода» має [найбільше](#) число депутатів усіх рівнів, які проходять службу у лавах підрозділів Сил оборони (117 з 524 станом на кінець 2022 року).

Політична партія «Національний корпус»

«Національний корпус» є політичним крилом ультранационалістичного руху «Азов». Сам рух як і політична сила, що його представляє пройшли хаотичний період трансформації власної ідеології. На сьогодні в центрі уваги та ідеологічної роботи цього руху – боротьба проти російської агресії в усіх її проявах.

Формування політичної партії «Національний корпус» стало наслідком спроби використати зростаючий вплив «Азову». Піку своєї популярності рух досяг у 2018 році. Саме тоді вдалий симбіоз військового крила, суспільного руху та політичної партії досяг максимуму свого політичного впливу. В той час, політичну партію та її парамілітарні формування «Національні дружини» пов'язували з колишнім міністром внутрішніх справ Арсеном Аваковим.

На позачергових парламентських виборах 2019 року «Національний корпус» йшов на вибори [єдиним](#) списком разом зі «Свободою» та «Правим сектором». Це стало одним із головних показників поступової стагнації цього політичного проекту. А місцеві вибори 2020 року тільки посилили маргіналізацію політичного статусу «Національного корпусу». Зокрема із 43122 місць у місцевих радах партія отримала лише 18 місць. У Львівській області, яку вважають твердинею українського націоналізму, вони здобули два місця із 2332 у сільських радах і жодного в обласних чи міських радах. Національний корпус навіть не зміг забезпечити собі [жодного](#) місця у міській раді Маріуполя - місті, де рух «Азов» здобув найбільшу військову славу.

Після того, як «Азов» зазнав поразки як політична партія і зайшов у глухий кут як суспільний рух, російське повномасштабне вторгнення забезпечило йому нову актуальність. Військові формування, які утворені на основі руху «Азов» (12-а бригада спеціального призначення «Азов», 3 окрема штурмова бригада, СЗГ «АЗОВ-Харків» та «Любарт», Спецпідрозділ Головного управління розвідки Міністерства оборони «KRAKEN», Особливий підрозділ розвідки ЗСУ «TERRA»), вважаються одними з найкращих та найбоездатніших підрозділів Сил оборони України.

Політична партія «Правий сектор»

«Правий сектор» («ПС») позиціонує себе як національно-визвольний рух і українську військово-політичну силу, що [ставить](#) собі за мету побудову національної держави українців. Зараз рух складається з трьох сегментів:

Добровольчого українського корпусу «Правий сектор», політичної партії «Правий сектор» і організації «Права молодь».

Рух оформився під час Революції гідності як спілка правих організацій і окремих активістів, ініціатором вважають організацію «Тризуб» імені Степана Бандери. У липні 2014 року, на початку російської агресії на Донбасі, створене воєнізоване формування «Добровольчий український корпус «Правий сектор» (ДУК ПС), яке попрямувало на фронт.

З точки зору політичного впливу, на сьогодні «ПС» є найменш впливовою політичною силою крайньо правого спрямування. Навіть на фоні найбільшої медійної популярності у 2014 році на виборах до парламенту депутатом від партії став лише її тодішній керівник Д. Ярош (виграв вибори у мажоританому окрузі в Дніпропетровській області). У 2020 році «Правий сектор» [висунув](#) кандидатів на місцевих виборах у Києві та деяких інших містах, однак досягти якихось позитивних результатів не вдалося.

В інформаційному полі «ПС» вдається залишатися завдяки медійній активності ДУК ПС. Цей добровольчий батальйон залишався останнім великим воєнізованим формуванням, що формально не підпорядковувався Генеральному штабу ЗСУ. Однак, з початком повномасштабного вторгнення на основі ДУК ПС була [утворена](#) 67 окрема механізована бригада у складі Збройних Сил України.

Праворадикальні групи в Україні

Водночас існує також деяка кількість екстремістських угруповань, що налічують у своєму складі від декількох десятків до декількох сотень активістів. Ці невеликі групи не претендують на участь у виборах, але через агресивну пропаганду та незаконні дії зі свого боку, принаймні до повномасштабного російського вторгнення, відзначалися помітною активністю у публічній сфері. Відповідно до наших визначень до цих груп належать: «Братство», «С14», «Карпатська Січ», «Соціал-національна асамблея», «УНА-УНСО», «Традиція і порядок», «Реванш», «Революційні праві сили», «Катехон» та деякі інші.

До повномасштабного вторгнення ці організації були досить активними гравцями у поза правовому полі. Очільники та рядові члени цих організацій виступали проти ЛГБТ, організували в українських містах смолоскипну ходу, щоб продемонструвати свою силу та єдність. У 2018–2021 роках активісти деяких з цих рухів [здійснили](#) декілька нападів на представників ромської етнічної меншини в різних місцях України (особливо активною тут була організація С14). Спостерігалися також сутички з поліцією у Львові та Києві, коли ультраправі активісти [протестували](#) проти випадків, коли, за їхнім твердженням, уряд ухвалював проросійські рішення.

З початком повномасштабного вторгнення, значна кількість активістів організацій крайньо правого спрямування приєдналися до лав Збройних Сил України. В той же час, в умовах дії воєнного стану, стала недоступною важлива діяльнісна опція у функціонуванні подібних організацій – акції прямої дії.

Зменшився і градус критики дій влади та персонально В. Зеленського. Якщо до повномасштабного вторгнення праворадикальні сили активно критикували владу, [проводили](#) різноманітні акції протесту, то від 24 лютого 2022 року головні

зусилля усіх організацій праворадикального толку були спрямовані на відбиття російської агресії.

Влада своєю чергою намагається демонструвати наявність консенсусу з усіма політичними гравцями, в тому числі і з ультраправими. При тому, владні медійні ресурси практично не акцентують уваги на діяльності подібних суспільно-політичних груп, намагаючись недодавати їм зайвої популярності. Владні політтехнологи поки не вбачають у праворадикальних силах свого реального конкурента на майбутніх поствоєнних виборах. Враховуючи безпелеційну суспільну довіру до ЗСУ (91% довіри за даними [опитування](#) на 1 серпня 2024 року) та важливу роль у відбитті російської агресії військових формувань, що формувалися на основі ультраправих парамілітарних структур, влада поки не здатна трансформувати рівень своєї легітимності у будь який формат критики ультраправих суспільних рухів.

Позиції крайніх правих партій щодо потенційних перемовин з РФ

Оскільки, на сьогоднішній день ультраправі суспільні та політичні групи практично не займаються активною політичною діяльністю, концептуальна офіційна позиція цих груп щодо можливих мирних переговорів з РФ відсутня. Однак, якщо врахувати різноманітні коментарі, інтерв'ю партійних лідерів, можна зауважити що ключові ультраправі партії не підтримують проведення перемовин з РФ.

Наприклад, керівник партії ВО «Свобода» Олег Тягнибок у одному із відео [зауважив](#), що будь-яке перемир'я в першу чергу вигідне російському режиму. На думку О. Тягнибока, Росія використає це перемир'я з метою домогтися зняття болючих санкцій та посилення власної військової потуги. Справедливим кінцем війни, з точки зору, партійного лідера «Свободи» буде повна поразка російської окупаційної армії з подальшою деколонізацією Росії.

Подібним до переговорів з РФ є ставлення і в лідерів руху «Азов» загалом та «Національного корпусу» зокрема. Наприклад, не вірить у результативність переговорного процесу [командир](#) бригади «Азов» Д. Прокопенко. На його переконання переговори не будуть успішними для української сторони, адже Росія вже раніше продемонструвала нездатність дотримуватися будь яких попередньо укладених мирних домовленостей. А. Білецький, який є керівником партії «Національний корпус» та водночас командиром 3 окремої штурмової бригади, [наголошує](#) на тому, що переговори, якщо і можливі, то лише за умови тривалої військової та політичної неготовності Росії продовжувати бойові дії проти України.

Водночас, головним є навіть не реакція ультраправих рухів на можливий старт російсько-українського переговорного треку. На сьогоднішній день окреслені Україною (мирний план Зеленського) та РФ (визнання окупованих територій) позиції є безкомпромисними і, незважаючи на закулісні зусилля, все вирішуватиметься на полі бою. У зв'язку з цим ультраправі можуть спробувати наростити свою електоральну підтримку у разі поступок з боку України, оголосивши їхньою зрадою тисяч українців, які загинули внаслідок російського повномасштабного вторгнення.

Потенційна роль крайніх правих політичних партій на майбутніх виборах

Протягом перших 20 років з часу відновлення незалежності України ультраправі групи безперечно були маргінальними елементами суспільства. Але за останні декілька років ситуація змінилася. Після Євромайдану 2014 року в Україні та подальшої агресії Росії крайні націоналістичні погляди та групи, а також їхні проповідники отримали значну легітимність з боку широких верств суспільства. В той же час ця легітимізація не веде до підтримки ультраправих як політичної сили.

Поки що політичні партії крайньоправого толку займають природну, в українському політичному середовищі, електоральну нішу. Електоральний успіх ВО «Свобода» у 2012 році є винятком, а не правилом. Наявні соціологічні опитування підтверджують низький рейтинг як політиків крайньо правого спектру, так і партійних структур, які вони представляють. Наприклад, згідно даних [опитування](#) за березень 2024 року, серед тих респондентів, хто планує голосувати і визначився з вибором, лише 0,28% планують віддати свій голос лідеру «Національного корпусу» А. Білецькому, а 0,03% - керівнику ВО «Свобода» О. Тягнибоку. [Рейтинги](#) їх політичних сил, хоч і трохи вищий особистого, але не значно - 0,44% та 0,06% відповідно.

Однак, слід зауважити, що жодна з крайно правих політичних сил не займається наразі активною політичною діяльністю. Крім того, враховуючи, що значна частка виборців готові проголосувати за інші партії (таких виборців 59% серед тих, хто планує голосувати; ще 28% не визначилися) - крайньо праві політичні сили ще зберігають певний електоральний потенціал. При тому, на їх результат, на відміну від владної політичної сили, меншою мірою вплине кінцевий результат російсько-української війни. Слід також пам'ятати, що посилюється суспільне очікування появи нової легітимної політичної сили саме з військового середовища. Наприклад, за результатами [опитування](#) за липень 2023 року а ж 51% опитаних довірили б владу у повоєнний період політичній силі з середовища військових.

Отже, крайні праві в Україні не є потужними і, власне, на сьогоднішній момент, за всіма соціологічними показниками, в кращому випадку балансують на рівні соціологічної похибки. Тому поки все вказує на те, що ультраправі не мають реальних шансів здобути значну підтримку виборців на повоєнних парламентських та президентських виборах. Аналогічно, попри те, що деякі з цих груп мають реальний бойовий досвід, парамілітарні формування і навіть доступ до зброї, вони не готові або не здатні кинути виклик державі.

Те, що в Україні навіть під час війни не зростає політична підтримка ультранаціоналістів, робить Україну по-справжньому унікальною в Європі. Нав'язаний російською пропагандою імідж «нацистської» держави не витримує жодної критики та не відповідає ні діям ультраправих сил, ні суспільному уявленню про цей рух.